

Dorp en Kerk

De geschiedenis van ons dorp en de kerk zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Ten tijde van de geboorte van Christus, toen in ons land o.a. Bataven, Kaninefaten, Saksen en natuurlijk ook Friezen hun nederzettingen hadden, zullen er in deze streken niet veel mensen gewoond hebben. Misschien een enkele visser of vogelaar.

De zandplaten, gorzen en slikken, die met hoge waterstand onderliepen, waren geen veilig verblijf voor mens en dier.

Toen echter de Romeinen in ons land kwamen, veranderde er wel wat. Zij legden wegen aan, die zo mogelijk de loop van een rivier volgden en verhoogden die wegen waar dat nodig was, opdat hun adelaarslegioenen en cohorten geen natte voeten zouden krijgen.

Als gevolg daarvan kregen de schaarse inheemsen een zekere beveiliging tegen het immers ongedurige water, terwijl anderzijds naast de vaarwegen andere verbindingen mogelijk werden.

Het is niet overdreven als verondersteld wordt, dat de Romeinse soldaten na een lange dagmars op weg naar één van de grensforten nabij Mijnsheerenland

een behaaglijk kampement vonden in het op de kaart van Peutinger (Tabula Peutingeriana) voorkomende Tablis.

Zeker is in ieder geval, dat in die tijd hier bewoning was in vrij comfortabele onderkomens, getuige de vele daarop wijzende bodemvondsten.

Na de Romeinse periode vervielen deze streken in een eeuwen durende bodemwijziging als gevolg van overstromingen door stormen en door het rijzen van de zeespiegel. De weinige bewoners trachten zich te beveiligen met het opwerpen van vluchtheuvels en later door de aanleg van kaden en nog weer later door dijken.

Er schijnt voor 1421 al een nederzetting te zijn geweest. Of het echter een kerkdorp was, valt zeer te bezien.

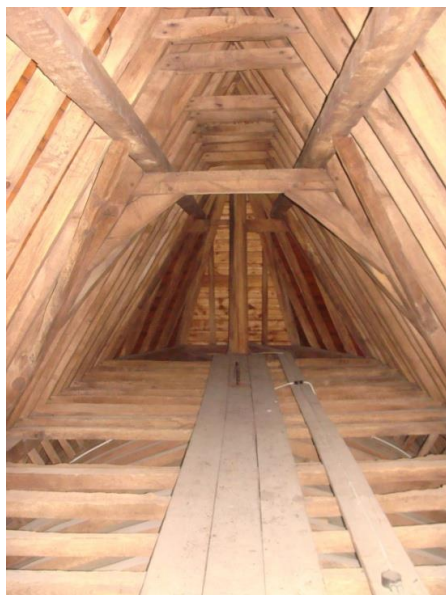
Laurentiuskerk

Daar de torenvloer hier een meter lager ligt dan het schip van de kerk, denken sommigen dat de toren van ouder datum is en dus reeds voor 1421 werd gebouwd. Dat is echter niet te bewijzen. In elk geval komt de plaats Moerkerken voor op de lijst van de verdronken dorpen, die opgesteld is na de beruchte Sint-Elisabethsvloed in 1421.

Pas in 1421 kwam Lodewijk van Praet, heer van Moerkerke in Vlaanderen, in het bezit van verschillende boven de Maas gelegen landen. Die Lodewijk van Praet was een actief man. Hij wilde die landen tegen het water beschermen en daarom ging hij op 26 mei 1437 een overeenkomst aan met Arent van Rosendael, heer van Schobbe en Everocker, twee in deze omgeving gelegen heerlijkheden, om voor gezamenlijke rekening een omringende bedijking voor deze kleinere gebieden op touw te zetten.

Volgens sommige schrijvers was het de bedoeling van heer Lodewijk een grote polder of waterschap binnen één zware ringdijk te krijgen met als waterberging een deel van de Maas, die daartoe afgedamd zou worden.

Lodewijk was dus de man van het bedijkingplan.

Hij liet op de plaats van het huidige dorp zeven huizen of hoeven bouwen voor de heemraden van de „Dijckaedzie”. Ze waren tegelijk de zeven schepenen van Moerkerken. Geruime tijd heette de gemeente dan ook “Sevenhuysen”. In 1438 kocht Lodewijk van Praet tegen een koopsom van ongeveer 4200 gulden van Arent van Rosendael de heerlijkheden en begon de bedijking op eigen kosten.

Na veel strijd en moeite kwam die bedijking in 1440 gereed en ontving de naam van 's Heerenland van Moerkerken'. In 1445 ontmoeten we die naam voor het eerst in een afgegeven verklaring van het stadsbestuur in Dordrecht.

Kerkzolder boven het koor

De tegenwoordige naam Mijsheerenland van Moerkerken komt voor in een grafelijke oorkonde van 1498.

Uit de tijd van 1455 dateert ook de opkomst van het dorp Mijsheerenland.

De zoon van Lodewijk van Praet volgde zijn vader op. Het was heer Vranck van Praet, heer van Moerkerken en de Merwede. Hij was gehuwd met Elisabeth van Loon. Hij liet het eerste grote huis bouwen in het dorp. Hij bouwde het Hof van Moerkerken omstreeks 1440-1450. Vooruitlopend op de geschiedenis moeten wij u vertellen, dat in 1660 het hoofdgebouw door brand zo werd beschadigd, dat het in 1663 moest worden afgebroken. Het werd in 1663, dus in dat zelfde jaar, weer herbouwd op de oude fundamenten. De vorm werd echter gewijzigd.

In ons dorp staat de Laurentiuskerk. Die naam draagt onze kerk nog maar sinds enkele tientallen jaren. Indertijd werd de kerk bij haar stichting gewijd aan Sint Laurens en Sint Geertruid. Het is dus geen Geertrudeskerk geworden, maar

Laurentiuskerk, naar de heilige Laurentius. Hij was diaken in Rome. Volgens de overlevering moet hij tijdens een heftige vervolging, toen men hem naar de schatten der kerk vroeg, gewezen hebben op de armen der gemeente. Dit is geschied onder de vervolging van Valerianus. Zijn bisschop Sixtus II werd tot de marteldood veroordeeld en drie dagen daarna op 10 augustus 258 onderging ook Laurentius de marteldood, omdat hij de toorn van de rechter door zijn verwijzen naar de armen had opgewekt. Hij moet toen levend zijn geroosterd.

De stichter van de kerk is de heer Vranck van Praet, heer van Moerkerken en de Merwede. Op 7 maart 1445 werd door heer Vranck van Praet de eerste pastoor aangesteld. Het was Dirk Jan Pieterszoon.

Voor de stichting van de kerk behoorden de gelovigen onder de parochie van Maasdam. Bij de stichting werd een algemene brief door heer Vranck opgesteld

Zicht op de Hof van Moerkerken

en werden alle inwoners opgeroepen zich onder de nieuwe parochie te scharen. Verder verordeneerde heer Vranck dat alle juwelen „als clocken, boecken, ornamenten, ende voirts alle reescappen”, die in vroeger tijden aan de kerken van Leyderambacht waren, in de nieuwe kerk te Moerkerken moesten worden gebracht omdat ze alle van zijn voorouders afkomstig waren. Leyderkerke in Leyderambacht (bij het latere 's Gravendeel) was tijdens de Sint Elisabethsvloed verdronken.

Heer Vranck's voorouders en ook hijzelf waren ambachtsheer van Poelwijk. Poelwijk behoorde voor het rampjaar 1421 kerkelijk tot de parochie van Leyderkerke. Ze benoemden daar ook de kerkelijke functionarissen en ze waren dus de gevers geweest van de genoemde kerkelijke voorwerpen.

De parochiekerk van Maasdam, gesticht in 1427, trok na de vloed de Poelwijkers tot zich. Door de ingebruikneming van de nu zogenaamde Laurentiuskerk ging het aantal parochianen in Maasdam snel achteruit.

De laatste in 1557 aangestelde pastoor te Mijsheerenland, Adriaan Cornelisse, ging na een dienst van 18 jaar tot de protestantse leer over.

Hij werd de eerste predikant. Hij bleef er tot 1580. Wat er precies met hem gebeurd is, blijft een raadsel. Er waren in Dordt wel klachten over zijn leer binnengekomen. Mogelijk is hij teleurgesteld weggegaan of misschien. . . wie zal het zeggen is hij weer in de moederschoot van de Roomse kerk teruggekeerd.

Wat de kerk betreft valt op dat het koor van de kerk van ouder datum is dan het schip van de kerk. De toren en het koor zijn dus van oudere datum.

De ramen in het koor zijn ook anders en het bouwmateriaal verschilt ook al met dat van het schip. Het valt ook op dat aan de oostzijde van de toren onder de spits twee nissen zijn, waarschijnlijk bestemd voor Sint Laurentius en Sint Geertruid.

De huidige kerk dateert van omstreeks 1500. Feit is dat in de loop der eeuwen wel het één en ander aan de kerk is geknutseld, maar de oppervlakte gelijk is gebleven. De kerk is nooit afgebrand, noch door onweer, noch door oorlogshandelingen. Natuurlijk is er wel veel verloren gegaan. Verloren is gegaan het fraaie schilderwerk van het gewelf dat in 1554 werd aangebracht en waarin het hele kerkelijke jaar te beginnen met de geboorte van Christus en eindigend met de uitstorting van de Heilige Geest op het Pinksterfeest. In het begin van de 19^e eeuw was echter "het verwulf door de tijd zeer ontramponneerd" aldus Bakker en van Ollefen in hun geschiedschrijving.

Men heeft toen het gehele gewelf verwijderd en er een nieuw voor in de plaats gesteld. Het fraaie schilderwerk was echter verloren. Zo is er meer waardevols verloren gegaan. Bij zogenaamde restauraties verdwijnen nu eenmaal dingen die men later node mist.

Grafkelder Ds. Knottenbelt

Van de begraafplaats rond de kerk rest alleen nog de grafkelder van Ds. Jan Knottenbelt die van 1795 tot 1841 predikant van Mijnsheerenland was. Tevens was hij de tweede echtgenoot van mevr. Cornelia J. v.d. Houven, weduwe van Assendelft de Coningh, Zij was Ambachtsvrouw van Mijnsheerenland en woonde met de dominee het Hof van Moerkerken. Ds. Knottenbelt had dus een tweeledige taak, zowel de stoffelijke belangen als het geestelijk welzijn van zijn dorpsgenoten te behartigen.

De kerk met de daaromheen liggende begraafplaats was vroeger door een gracht omgeven. Wie goed de situatie buiten bekijkt ziet dat de kerk op een stille of hiel is gebouwd. Dit is ook het geval geweest met het oude dorp, hetgeen nu nog te zien is aan het hoogteverschil tussen de huidige straat en sommige gebouwen.

Als er rond de kerk begraven wordt (in de kerk mocht niet meer na de Napoleontische tijd) is voor de hygiëne een afwatering nodig. Pas na de tweede wereldoorlog is het laatste stukje van deze kerkgracht ten noorden van de kerk gedempt.

Wie zou de bouwmeester van de Laurentiuskerk zijn geweest?

Ook hier tasten we in het duister. Het kan zowel een Italiaan als een Vlaming zijn geweest. De bouwstijl doet sterk aan Vlaamse invloed denken. In elk geval heeft de bouwmeester een mooi stukje werk in Moerkerken neergezet.

Het oude koor aan de oostzijde van de kerk dat nu weer helemaal open is, was vroeger afgeschoten. Dit koor was vroeger behangen met diverse wapenborden van vroegere Ambachtsheren. In de Napoleontische tijd (vrijheid - gelijkheid - broederschap) moesten de wapenborden worden ingeleverd en zijn ze spoorloos verdwenen.

Bij de laatste restauratie van 1963-1965 is de noorddeur weer aangebracht, compleet met traliehek, maar de zuiddeur is alleen in profiel aangegeven. Over de rol die deze deuren in het kerkelijk gebeuren hebben gespeeld, verschillen de meningen.

Eén daarvan is dat de mannen door de noorddeur de kerk binnentraden met het aangezicht naar het licht gewend en de vrouwen de zuiddeur; de kant van de duisternis. Door de vrouw was immers de zonde in de wereld gekomen. Een andere mening is dat door de noorddeur de dopelingen werden binnengebracht en dat de overledenen door de zuiddeur werden uitgedragen. Zowel de dopelingen als de overledenen gingen het licht tegemoet.

Wat wel gebleven is in de kerk is het fraaie doophek uit 1646 dat achterin de kerk staat. Verder uit hetzelfde jaar de kansel van eikenhout die is versierd met fraai snijwerk. Tegen de noordmuur staat de Ambachtsherenbank uit 1651. Eigenlijk is het een dubbele bank, want de voorzijde van de bank is de Ambachtsvrouwenbank.

Op de kap van deze bank vindt men het wapen van Mijnsheerenland van Moerkerken: met een veld van goud, beladen met een sautoir van keel (rood), waarop vijf Sint Jacobschelpen van goud. Oorspronkelijk was dit het wapen van de heren van Praet.

Op de Herenbank het wapen van de familie Van Preat, later van Mijnsheerenland

Men vindt dit wapen ook terug op de prachtige tombe van het familiegraf van het geslacht in de kathedraal van Brugge.

Bij de laatste restauratie is de kansel, historisch gezien, onjuist geplaatst. De Ambachtshere had recht op een vrij gezicht op de kansel. De kansel behoorde dus in het front van de bank te staan en daarom tegen de zuidmuur. Nu we geen Ambachtshere meer bezitten wordt deze bank gebruikt door ouderlingen en diakenen.

Er staat nog een bank in het midden tegen de noordmuur en dat is de Kerkenraadsbank. Daar zetelen nu de kerkrentmeesters in.

De derde bank, dus de bank meer naar de torenzijde is de bank van de Magistratuur, de zogenaamde Raadsherenbank.

De kwartobijbels die in deze banken liggen zijn daar gekomen ten tijde van ds. van Revershorst. Ze zijn betaald uit boetegelden voor het verzuimen van de eredienst door zowel de predikant als de ouderlingen en diakenen en uit verplichte feestdagen bij doopsbedieningen en huwelijksinzegeningen enz. De kerkvoogdij wilde ze in eerste instantie bij de laatste restauratie opruimen, maar gelukkig werd een restaurateur gevonden en liggen deze Bijbels met een geschiedenis nog in de bekende banken.

Bij de laatste ingrijpende restauratie is ook nog een muurschildering tevoorschijn gekomen, voorstellende de geschiedenis van Sint Joris met de draak. Een hedendaagse schilder heeft de afbeelding opgehaald. Men schat de datering uit de bouwtijd.

Het is te betreuren, dat het restant van een wijwaterbakje, dat zich links van de noorddeur bevond, bij het restaureren van de pleisterlaag is zoekgeraakt. Door de heer P.C. de Ruiter is echter een fraaie replica vervaardigd die op de originele plaats is aangebracht

Sint Joris met de draak

In het koor treft men op de kruisbalken van het gewelf een gepolychromeerde Christuskop aan te midden van twee dito apostelkoppen.

Christuskop te midden van twee apostelkoppen

De kerk en het koor zijn bij de restauratie weer voorzien van zogenaamde trek-balken, die door middel van sleutelstukken en korbelen op muursteunen rusten die opgevangen worden door kraagstenen.

De balken dragen niet maar houden, zoals de naam reeds zegt, de muren op hun plaats, die anders zouden wijken door de zijwaartse druk van het dak.

Aan het einde van ieder sleutelstuk is een verfraaiing aangebracht, zoals dat toentertijd hoorde: een peerkraal.

Het onder de triomfboog geplaatste eikenhouten koorhek, dateert uit de bouw-tijd en heeft zestien ijzeren spijlen, die geen van alle gelijk zijn.

kansel

Wie de kansel nader beziet zal merken, dat deze is voorzien van een koperen lezenaar en een koperen doopbekkenhouder.

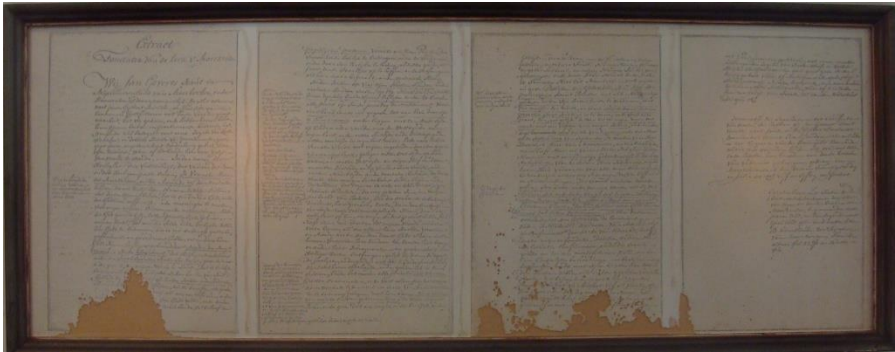
De kapstokhaak was ook van koper, maar die is zoekgeraakt en vervangen door één van eikenhout.

Kerk en toren zijn, zoals gebruikelijk was, in de lengteas oost-west gebouwd met de toren aan de westzijde, waardoor het koor vanzelf tegen de oostgevel kwam te liggen. De reden daar-toe is dat de christenen het aangezicht naar het oosten gericht hielden.

Daarom is de hoofdingang ook aan de westzijde van de toren. De nu gebruikte ingang aan de zuidelijke muur werd in 1829 aangebracht met de bedoeling van tochtsluis en klompenhok. Vroeger kwamen veel mensen op hun klompen naar de kerk. Het hoort daarom niet bij het hele gebouw maar men heeft het gehandhaafd in verband met de toch wel eigen bouwstijl.

Hoe kerk en dorp met elkaar verbonden waren blijkt wel uit een publicatie die zondag 15 februari 1784 werd voorgelezen. De as van vuurhaarden mocht alleen gestort worden in de daartoe bestemde put ten zuiden van de toren en stro, vuilnis, ruigte en riet in een put ten noorden van de toren. Het was verbo-den één en ander te deponeren in sloten, op bermen van de wegen en nog veel minder op het kerkhof. In de sloten kon door het afval het drinkwater onbruikbaarder worden, langs de wegen kon het schade veroorzaken aan vee en mensen (let op de volgorde) en op het kerkhof had het gehele dorp er last van.

Men ziet, men deed op Mijnsheerenland al erg vroeg aan milieubeheer.

Stichtingsakte

Aan één ding wordt niet meer de hand gehouden. In de stichtingsbrief verordneert heer Vranck van Praet dat ten eeuwigen dage op de 1e september voor de heer Lodewijk van Praet, zijn vader, en voor al zijn voorouders er 's avonds een bidstond zal zijn en ten anderen dage een requiem-mis tot hun zielen zalige nagedachtenis. Heer Vranck van Praet kon ook niet weten, dat de door hem gestichte kerk later een andere leer zou gaan aanhangen.

Zo staat de Laurentiuskerk al circa 500 jaar in Mijnsheerenland. Geslachten hebben er het woord gehoord, duizenden kinderen zijn er gedoopt. Een reeks pastoors hebben er devoot de mis opgedragen. Vele predikanten hebben er het Evangelie gebracht. Gebeden zijn er opgeklommen naar Gods troon. Uitgesproken en gestameld door verslagenen van hart en mensen in grote nood. Psalmen van bevrijding zijn opgeklommen langs het gewelf. Oorlogen heeft de kerk doorstaan, watersnoden en natuurrampen hebben de gelovigen geteisterd. maar de Laurentiuskerk is gebleven tot de huidige dag, als een wegwijzer naar het betere leven.

*Want wat er in de wereld woedt-
toch is het God die wint.
En in een elk, die Hem behoort-
het nieuwe Rijk begint.*

Het orgel van de Laurentiuskerk

In 1974 ondernamen onze toenmalige organist Herman Lammers en zijn collega Jaap Keppel een speurtocht naar de herkomst van het Hoofdwerk van het orgel in onze kerk. Dit hoofdwerk was tot 1966 een op zichzelf staand instrument, maar werd in dat jaar door Van Vulpen voorzien van een Rugwerk. Over de herkomst en ouderdom van het hoofdwerk tastte men toen nog volledig in het duister. Lammers en Keppel begonnen hun zoektocht in het kerkarchief van Mijnsheerenland. Daar ontdekten ze dat het instrument pas in 1878 werd aangeschaft. Het bleek afkomstig te zijn uit de Hervormde Kerk van Middelharnis op Goeree Overflakkee. De totale kosten van aanschaf, herstel en plaatsing, uitgevoerd door A. van den Haspel, bedroegen fl. 2211,77. Verder onderzoek in Middelharnis wees uit dat het orgel daar in 1861 terecht kwam. De orgelmaker Vollebregt bracht in dat jaar een offerte uit aan de kerkvoogdij van de Hervormde Gemeente Middelharnis voor een nieuw orgel. Het orgel in Mijnsheerenland kon echter gezien de factuur absoluut geen werk van Vollebregt zijn. Dit werd ook nog eens bevestigd doordat het orgel in 1876 door J. Bastiaans, organist van de Grote Kerk te Haarlem werd bestempeld als 'geheel ongeschikt ..... tot begeleiding van het kerkgezang als anderszins'. Deze opmerking kon nauwelijks betrekking hebben gehad op een instrument van vijftien jaar oud. Inderdaad bleek in 1861 een gebruikt orgel te zijn aangeschaft bij Vollebregt. Het orgel was afkomstig uit de Hervormde Kerk te Geertruidenberg. De organist van Middelharnis had het orgel in Geertruidenberg bezocht en had geadviseerd het orgel aan te schaffen, en tevens een Trompet bij te laten maken.

Het Bätzorgel

De totale som van aanschaf, plaatsing en een nieuwe trompet bedroeg fl. 1163,50. In Geertruidenberg was men in 1818 toe aan een nieuw orgel, daar de franse troepen, die gelegerd waren geweest in de kerk, het oude orgel totaal

hadden verwoest. In 1818 werd een orgel, het orgel dat nu in Mijnsheerenland staat, gekocht van de Waalse Kerk te Heusden. De plaatsing werd verzorgd door P. Welter.

Met Heusden als aanknopingspunt bracht de dispositieverzameling van Joachim Hess (1774) uitsluitel. Het orgel te Heusden werd volgend Hess door Johann Heinrich Hartmann Bätz vervaardigd. Het had in 1774 negen stemmen. Een dispositie werd door Hess niet vermeld. Bij onderzoek in het archief van de

Prestant	8 voet
Holpijp	8 voet
Octaaf	4 voet
Roerfluit	4 voet
Quint	3 voet
Super Octaaf	2 voet
Waltfluit	2 voet
Cornet D	4 sterk
Mixtuur	3-4 sterk
Tremblant	
Klavieromvang C-c3	
Twee blaasbalgen	

Eglise Wallonne in Amsterdam kwam de ontstaansgeschiedenis van het orgel uiteindelijk boven water. Het instrument werd inderdaad in 1750 opgeleverd door J.H.H. Bätz. De aanschaf werd mogelijk gemaakt door een belangrijke schenking van Mme La Veuve Ganzenoijen in 1748, weduwe van Corneille Hagelis, die in zijn testament een bedrag van Fl. 1000,- beschikbaar stelde voor de aanschaf van een nieuw orgel in de Waalse Kerk. Het contract met Bätz bleef bewaard. Volgens deze akte zou het op te leveren instrument de dispositie krijgen, zoals hiernaast aangegeven

Ons orgel is het oudste bewaard gebleven orgel van Johann Heinrich Hartmann Bätz in Nederland. Het bleef ten gevolge van de vele verhuizingen niet geheel ongeschonden. De oorspronkelijke spaanbalgen werden bij de verhuizing naar Middelharnis vervangen door twee nieuwe van Vollebregt. De oude balgen bleven in Geertruidenberg achter. Hij voegde een Trompet 8 voet toe, overigens op een door Bätz gereserveerde plaats op de lade, gezien de oorspronkelijke dispositie ook bedoelt voor een tongwerk. De meest ingrijpende wijzigingen vonden echter plaats in Mijnsheerenland, waar de frontpijpen werden vernieuwd, waarschijnlijk door A. van den Haspel in 1885. De firma Babry en Zn vernieuwde de Cornet gedeeltelijk in 1905. J. van der Kley verving in 1910 de Waltfluit door een Voix Celeste 8 voet en de Mixtuur door een Bourdon 16 voet. De Trompet van Vollebregt uit 1861 werd in 1925 vervangen door een exemplaar van G. van de Kley, hij maakte tevens een nieuwe Tremulant. In 1966 werd het orgel gerestaureerd door de gebr. Van Vulpen te Utrecht. Het instrument werd verplaatst van de oostzijde naar de westzijde van de kerk en uitgebreid met een rugpositief en een vrij pedaal. De situatie voor deze uitbreiding is te zien op een oude briefkaart. De klaviatuur werd nieuw gemaakt en de balgen van Vollebregt werden vervangen. De kas van het rugpositief werd gemodelleerd naar die van het oude Hoofdwerk. De dispositie van Rugpositief en Pedaal werd uiteraard niet gebaseerd op Bätz-voorbeelden, want het was niet

Hoofdwerk	
Prestant*	8 voet
Holpijp	8 voet
Octaaf	4 voet
Roerfluit	4 voet
Quint	3 voet
Octaaf	2 voet
Woudfluit	2 voet
Mixtuur	3-4 sterk
Cornet D	4 sterk
Trompet	8 voet
Rugpositief	
Gedekt	8 voet
Prestant	4 voet
Gedektfluit	4 voet
Gemshoorn	2 voet
Scherp	4 sterk
Sexquialter D	2 sterk
Dulciaan	8 voet
Pedaal	
Bourdon	16 voet
Prestant	8 voet
Octaaf	4 voet
Mixtuur	4 sterk
Bazuin	16 voet
Trompet	8 voet
*Prestant 8 voet discant dubbel	

bekend van wie het Hoofdwerk afkomstig was. Ook de vormgeving van het Rugpositief was niet afgeleid van Bätz-voorbeelden. Bij rugpositieven in deze vorm, zie bijvoorbeeld Den Haag, Lutherse Kerk 1762, zijn de buitenste teruggebogen velden even hoog als de zijtorens. Daar Bätz bij orgels van het type zoals het Hoofdwerk van Mijnsheerenland nooit rugpositieven maakte, zal de vraag naar hoe een stijlgetrouwe oplossing er uit zou zien altijd hypothetisch blijven.

De dispositie in 1966 was, zoals hiernaast afgebeeld

Doordat het Rugpositief na verloop van tijd begon te verzakken bleek een nieuwe restauratie noodzakelijk. Deze werd in 1998 voltooid door Van Vulpen. Het gehele orgelbalkon werd verstevigd. Er kwam een nieuwe windvoorziening, bestaande uit twee spaanbalgen. De vormgeving werd afgeleid van de nog in Geertruidenberg aanwezige oude balgen van Bätz, maar in gewijzigde maatvoering. De balgstoel vond een plaats achter het orgel in de torenruimte. Er is plaats voor een derde balg gereserveerd. Het toetsbeleg uit 1966 werd vernieuwd. Het danig door elkaar geraakte pijpwerk werd op de juiste plaats teruggezet. Het Hoofdwerk kreeg een nieuwe Trompet 8 voet en werd geheel geherintoneerd. Het Rugpositief, dat

qua dispositie niet bij het Hoofdwerk paste werd grondig vernieuwd. De Gedekte Fluit 4 voet, Gemshoorn en Scherp moesten wijken voor een Gemshoorn 4, Octaaf 2 en Flageolet 1 voet. De Sexquialter, in 1966 vanaf a, werd aangevuld tot een doorlopend register. De Dulciaan werd vervangen door een nieuw exemplaar. Het pedaal kreeg een nieuwe Bazuin en Trompet, de pedaal-Prestant 8 voet werd omgedoopt tot Octaaf 8 voet. De overgebleven registers uit 1966 op Rugpositief en Pedaal werden grondig geherintoneerd. Er kwam een nieuwe tremulant.

Holpijp	8 voet
Prestant	4 voet
Gemshoorn	4 voet
Octaaf	2 voet
Flageolet	1 voet
Sexquialter	2 sterk
Dulciaan	8 voet

Het orgel is voorzien van drie koppelingen:

Manuaalomvang C-c3

Pedaalomvang C-d1

Toonhoogte a1 = 450 Hz

Winddruk 60 mm

Samenstelling vulstemmen

Mixtuur Hoofdwerk

C	G	c	g	h	g1
1	1 1/2	2	2 2/3	2 2/3	4
2/3					2 2/3
1/2					2
					1 1/3

Cornet

Sexquialter

Mixtuur

De pedaalstemmen bevinden zich in een losstaande kas achter het hoofdwerk.

De dispositie van het Hoofdwerk bleef dus als 1966, evenals die van het Pedaal (behalve de naamswijziging van de Prestant 8 voet). Die van het Rugpositief luidt sinds 1997:

Volgens kenners bezit onze gemeente een belangwekkend orgel. Wij mogen ons bovenal gelukkig prijzen dat wij over zo'n schitterend instrument mogen beschikken om de lofzang in onze gemeente gaande te houden.

Engel op het orgel

De borden van de Laurentiuskerk

Rouwbord Vrouwe Ermgardt van Bommels Berch

Zoals in het hoofdstuk Dorp en Kerk is beschreven, bestond de versiering van de kerk uit een beschilderd gewelf en schilderijen op de wanden, waarvan helaas slechts St. Joris en het wijdingskruis zijn overgebleven. Het enige originele rouwbord hangt in het koor. Een eenvoudig houten bord uit 1595, waarvan de tekst luidt: *Ano 1595 den 28 augusti stilo nouo omtrent den middach te 12 uren is gestorven de Edele vrou Ermgardt van Bommels Berch genant van Honsteijn naegelatene weduwe van S.a. Jonckheer Goiswijn van Raesvelt in sijnen leuen heere tot Raesvelt ende Moerkerken. In suijt hollant der welke siele inde eeuwige ruste is ende 't lycaam alhier ter sepulture besteedt is.*

In de kerk naast de orgeltrap vindt men in 1651 door Jean le Duc geschilderd bord met een waarschuwing aan de jeugd met het volgende opschrift:

AAN DE JONCKHEID

*Wie wetenschap bemint die laet hem onder-
wijsen / Godt open hem 't verstant end sijnen
gheest vermeert / maer wie hertneckig straf
niet wil dat men hem leert / blijft altijd even bot
want hem kan geen deught rijsen.*

Vriendt hebt ghij lust tot const en deught / Hier is daer ghij se leren meught.

Tegen de achterwand naast het orgel hangen twee fraaie borden. Oorspronkelijk waren de letters van verguld zink, waarvan voor de restauratie nog enkele restanten over waren. Door wijlen de heer L.Verhoeff zijn deze borden geres-taureerd, het resultaat is op de foto's te zien.

Bord links van het orgel

Bord rechts van het orgel

In de toren onder de trap vindt men de gevangenis. Het monogram SHS op de deur is van Simon Huygens Splinter. Hij was gemeente-secretaris en koster.

De Klokken van Mijnsheerenland

Voor zover nu bekend, waren de eerste klokken van Mijnsheerenland afkomstig van het, tijdens de Sint Elisabethsvloed op 18 november 1421 verdrinken dorp Leyderkerk.

Uit de stichtingsbrief van de kerk, gedateerd 7 maart 1445, blijkt dat deze klokken in opdracht van de stichter van de kerk, de heer Vranck van Praet, in de toren zijn opgehangen. Beschrijvingen en in de toren aanwezige balken voorzien van asgaten, geven de indruk dat één van de klokken van geringe afmetingen moet zijn geweest.

Verdere gegevens over deze klok zijn niet gevonden.

Geen van de oorspronkelijke klokken waren in 1570 meer aanwezig.

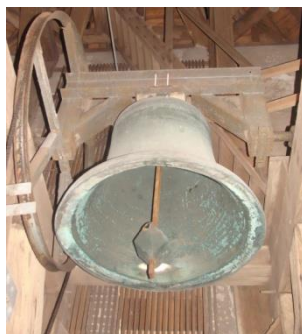
De drieslag bestaat uit:

- De grote klok, toon fis. Het randschrift luidt: *Eysbouts me fecit Asten anno 1962*. Het gewicht bedraagt 810 kg, doorsnede 108 cm.
- De klok Thezus, toon gis.
- De kleine klok, toon ais. Het randschrift luidt: *Eysbouts me fecit Asten anno 1962*. Het gewicht bedraagt 400 kg, de doorsnede 86 cm.

Meer dan vijfhonderd jaar vervullen klokken in ons dorp een belangrijke factor. Vanzelfsprekend werd aangesloten bij hetgeen in het verleden is gegroeid. Zo worden de klokken dagelijks geluid, met uitzondering van de zondag, op de volgende uren: 's morgens 8.00 uur, 's middags 12.00 uur en 's avonds 20.00 uur (de zogenaamde brijklok). 's Zondags wordt geluid: 's morgens 9.00 uur, 9.45 uur tot 9.55 uur.

Klok met randschrift

Eén van de klokken

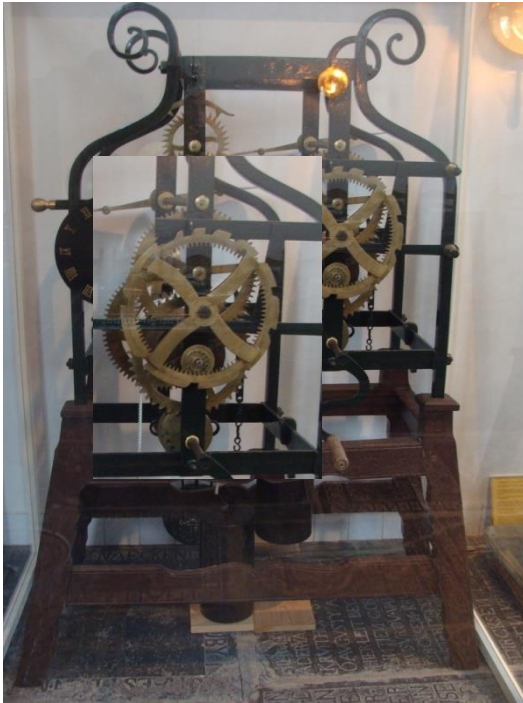
Torenuurwerk

Uit 1879 gemaakt door A.H. van Bergen uit Heiligerlee. Op de slingerlens staat het jaartal 1878 waaruit blijkt dat de slingerlens al één jaar eerder werd gegoten. Dit uurwerk heeft tot in de jaren 50 van de vorige eeuw gezorgd voor het aangeven van de tijd op de vier wijzerplaten van de kerktoren. Vroeger moest het uurwerk elke dag één keer worden opgewonden met twee opwindslingers.

In de kerk van Purmerland staat exact een zelfde uurwerk dat nog steeds in functie is.

Het uurwerk werd in mei 2005 in verwaarloosde toestand uit de toren gehaald en is geheel opgeknapt (door Wim de Groot uit Mijnsheerenland) en weer

lopend gemaakt. Enkele verdwenen onderdelen konden dankzij het voorbeeld in Purmerland opnieuw vervaardigd worden.

Nu heeft het uurwerk een plaats gevonden in het koor van de kerk.

Detail uurwerk

De antependia van de Laurentiuskerk

Door particulieren uit onze gemeente is aan mevrouw Th. P. W, Scheffelaar Klots-Schmid uit Leiden opdracht gegeven tot het ontwerpen en borduren van een volledig stel antependia, die bij het gereedkomen van de restauratie van de Dorpskerk aan de kerkrentmeesters als geschenk zijn aangeboden.

Achtereenvolgens zullen we de vier antependia aan de hand van de gang van het kerkelijk jaar, welke in onze kerk gevolgd wordt, bespreken.

Het kerkelijk jaar begint op de eerste adventzondag. In de vier weken voor het Kerstfeest bereid de gemeente zich voor in prediking, lied en gebed. Dit wordt nu zichtbaar onderstreept door het PAARSE antependium. Paars is een doffe kleur, het is de kleur van inkeer en verwachting. Op het kleed is een grote dubbele cirkel aangebracht, voorstellende de kosmos. In de kosmos is de aarde aangegeven.

Het geheel wordt overheerst door een kruis met in het hart een wit lam dat met zijn voeten op de aarde staat. In woorden zou het samen gevat kunnen worden met de uitroep van Johannes „Zie het Lam Gods dat de zonde des wereld wegneemt“.

Na de advent volgt het Kerstfeest. Grote blijdschap in de gemeente.

De prediking krijgt een ander accent, wat ook door het antependium wordt onderstreept. Het paars is vervangen door het WIT. Wit is de kleur van de vreugde. Het wil ook uitdrukken dat de mens volkomen is uitgeschakeld en alles van de Here God moet verwachten. Dit wordt nog beklemtoond door de A & O (Alpha en Omega) welk centraal zijn aangebracht. Het wil zeggen dat Jezus in zijn volkomen reinheid de eerste en de laatste, het begin en het einde van alles is.

Als randversiering ziet U sterren. Vele malen in oud- en nieuwtestament wordt de ster gebruikt als symbool voor Christus. Worden de Wijzen uit het Oosten niet geleid door de ster? Verder ziet U zes vleugels, waarmee de Engelen worden aangeduid. Zowel met Kerstmis als met Pasen komen de Engelen als boodschappers uit de Hemel. Ook in het boek Openbaringen zijn de Engelen een grote rol toebedeeld.

Van Kerstmis tot aan de eerste lijdenszondag ligt het GROENE antependium, welke als laatste zal worden besproken.

Tijdens de lijdensstijd worden wij door liturgie, prediking en antependium weer bepaald tot boete en inkeer. Vandaar ook de terugkeer van het PAARS. Ook voor deze periode onderstreept de uitbeelding van het lam de prediking van de profetie van Jesaja: "Als een schaap is Hij ter slachting geleid." In deze tijd volgen wij Jezus tocht op de Via Dolorosa en aanvaarden het ene en volkomen offer van Jezus Christus?

Nadat het lijdensevangelie zijn climax heeft bereikt op Goede Vrijdag, klinkt het op de Paasmorgen: "zie de Heer is waarlijk op gestaan !" Voorwaar groot nieuws voor de gemeente. Zoals met Kerstmis is ook nu het paars weer vervangen door het WIT. Ook met Pasen verkondigt Jezus nu zijn reinheid: "Zie Ik ben de Alpha en Omega, het Begin en het Einde. Ik maak alle dingen nieuw". In de tijd na Pasen verschijnt Jezus telkens weer aan zijn beminden. Juist in dit Evangeliegedeelte zien wij nadrukkelijk hoe Hij mensen opzoekt die helemaal

niet meer op Hem rekenen. Het is daarom ook juist, om in deze tijd tot aan Pinksteren, het witte kleed te laten liggen.

Met Pinksteren wordt de gemeente in vuur gezet. Het RODE antependium te- kent dit. Rood is de kleur van het leven uit de Geest, de vurigheid van het geloof. het getuigenis des noods tot aan het martelaarschap toe. De Heilige Geest wordt verder uitgebeeld door een duif, nederdalende uit de Hemel en tongen als van vuur, Bijbelse schetsen dus. Onderaan zijn korenaren aangebracht. Ze stellen voor de gemeente waarop de Heilige Geest is uitgestort. Het is het ko- ren, dat door de Geest rijp gemaakt wordt voor de oogst. Dan volgt het z.g. feestloze tijdperk. In deze tijd komt het Evangelie in al zijn mogelijke facetten aan de orde, van geschiedenis tot profetie toe, en hiertussen staat de gemeente van nu. Deze veelzijdige prediking wordt begeleid door het GROEN van het antependium. Groen is de kleur van de lente en de zomer, het is de kleur van het leven. De gemeente leeft en groeit terwijl het daarvoor tijd is, wachtend op haar Heer wanneer hij de oogst komt binnenhalen.

Op de groene ondergrond heeft de kunstenaar het Christus monogram aan- gebracht. Hierbij zijn X en de P dooreen gewerkt, het zijn de eerste letters van het Griekse woord xpíeoe, wat vertaald in het Nederlands betekent, Christus. Christus staat centraal omgeven door korenaren en druiventrossen. uitbeel- dend het lichaam van Christus.

Als het goed is, staat voor de gemeente in het groeien en toenemen van haar geloof Christus centraal in brood en wijn.

Tot slot nog even het verband tussen het antependium op avondmaalstafel en de linten aan de kansel. Door kleur en symbool komt hierin tot uitdrukking de

eenheid tussen verkondiging van het Evangelie en de viering van het avondmaal. De linten nemen geen dominerende plaats in, het zijn alleen maar twee strepen. Ze willen het gesproken woord alleen maar onderstrepen. "Het geloof is uit het gehoor". Maar wanneer wij geloven en ons het eigendom weten van Jezus, dan verlangen wij ook naar Zijn zichtbare gemeenschap in het Avondmaal, wat Hij zelf aan ons gegeven heeft. De linten zijn ook een heenwijzing naar het antependium op de avondmaalstafel. Wij hebben gezien dat de betekenis van de antependia gegrond is op de Heils feiten uit het nieuwe testament. Jezus geboorte, Jezus lijden en sterven. Jezus opstanding en hemelvaart. Uitsporing van de Heilige Geest en de verwachting van de gemeente op Jezus wederkomst.

Het is niet mogelijk om in zo'n beknopte omschrijving alle facetten van de antependia te belichten. Deze omschrijving is dan ook niet volledig, het is bedoeld om de gemeente enigszins een beeld te geven van de betekenis en het gebruik van de kunststukken, waarmee de gemeente van Mijnsheerenland verrijkt is. Dat ook deze stille getuigen mogen medewerken, om de levende getuigen, de levende stenen waaruit Gods kerk is opgebouwd, te versterken in het geloof .

Detail van de kansellinten

De grafzerken in de Laurentiuskerk

Zoals in de meeste middeleeuwse kerkgebouwen werden ook in Mijnsheer-

enland de doden in de kerk begraven. Later gebeurde dit op de begraafplaats
random de kerk. Aan die tijd herinnert nog een zerk gelegen voor de ingang van
de kerk met als opschrift:

HIER LIGT BEGRAVEN JAN KNOTTENBELT GEBOREN TE AMSTERDAM 4
MEI 1768 VAN 1795 TOT 1840 HERDER EN LEERAAR DEZER GEMEENTE,
ALS RUSTEND PREDIKANT ALHIER OVERLEDEN 20 SEPTEMBER 1845
EN CORNELIA THEODORA VAN DER HOUVEN, EERST WEDUWE VAN AS-
SENDELFT DE CONINGH LATER VAN JAN KNOTTENBELT VAN 1793 TOT
1863 AMBACHTSVROUW VAN MIJNSHEERENLAND VAN MOERKERKEN
GEBOREN TE NIEUW BEIJERLAND 18 FEBRUARI 1771 ALHIER OVERLE-
DEN 4 DECEMBER 1863. II COR. V. 1.

Enige fraaie zerken bevinden zich o.a. in de toren, in de kerk ter plaatse van de
preekstoel en in het koor. In de Franse tijd zijn de familiewapens van de zerken
afgehakt.

Op de plattegrond zijn de zerken aangegeven, de nummers corresponderen
met de tekst.

1. (G/T) Zerk, afm 104 x 58,5 cm; opschr. : .... T BE/ ..... ARI/
...AERIENS/ D DIE HVYS/VROV VAN IAN/ DAMIS Z SY/ STE.F
DE(N) XIX. O(VE) .../ ANNO 16..
2. (G/T) Zerk, Afm. 84,5 x 43 cm; opschr.: (H)IER LEI ./ BEGRAVEN
AERIAEN/TGEN RO/KEN D DIE/HVYSVROV/VAN CLAES/
IACOPSZ SY/ STERF DEN/ X SEPTEM/BER ANNO 1613
Tussen 16 en 13 een wapenschild (man), wapen uitgehakt.
3. (G/T) Zerk, afm. 118 x 63,5 cm ; opschr. : HIE LEIT ../ GRAVEN W. ./
TER PLEUNEN/ SOON HY STER(F) DEN XXVIII APRIL/ 1610
ENDE/ WOUTER IA/CORS SOON HY/ STERF DEN III/OCTOBER
ANNO 1614
Hieronder een wapenschild (man). wapen uitgehakt, ingesloten door
het volgende grafschrift: HIER LEY./ BEGRAVE./ MARIKE/.AVRIS DR
SI STER./ (D)EN 18 MAERT
4. (G/T) Zerk, afm. 146 x 70,5 cm; opschr. : HIER LEYT BEGRA/VEN
IAN BENNEN/ ONS VADER (H)Y STERFT OP DEN /1 OCTOBER
1634 / HOOGE^RWOUDE
Tussen HOOGE^R en WOUDE een wapenschild (man), wapen uitge-
hakt.
5. (G/T) Zerk, afm. 149 x 72 cm; randschr.: HIER LEYT BEGRA/VEN
THIMOTHEVS WYKENTOREN/PREDICANT/A⁴HIER HY STERFT
INT IAER SYN^{ES}/ inschr.: OVDERDOMS/ 48 SYNER BE/DIENINGE

26/ OP DEN 28 MEY/ MET SYN D^R. LYSBET.
Hieronder een wapenschild (man), wapen uitgehakt.

6. (G/T) zerk, adm. 163 x 71 cm; randschr.: (H)IER LEYT BE/GR(A) (V)EN IACOP AN(D) . (E)SZ HOO/ GE(WO) RF HY/ STERFT DEN XXIX OCT(O)BER IN (H) . / inschr.: IAER ONS/ HEEREN 1637/ HIER LEYD BEGRAWEN (L)EEN/ DERT IACO(R)/ SE HOOGEN/ WOLF STERFT/ DEN 15/ IUN... S/ ANNO 1 (6) .

In het koor:

7. Zerk, afm. 133 x 63 cm; opschr.: HIER LEYT BEGRA/ VEN LYN-TIEN/WOVERTERS D.D./HVYSVROV VAN/ DIRCK IANSENSY/STERFT OP DEN (23) AP(R)IL 1641
8. Zerk, afm. 122 x 65 cm; randschr.: HIER LEIT BE/GRAVEN PIE. . . CORNELIS/ IOOSTENZ/ HY STER. DEN XXIX MEY/ inschr.: 1603
9. (G/T) Zerk, afm. 170 x 80 cm; opschr. : HIER LEYT BEGRAVEN/ CORNELIS ANDRIESSEN/HOOGENWORF/ OUT 75/IAREN STERFT ...../OP DEN 7 MA(AR)T ANNO.. 87/ ENDE MATTHEVS . . /DRIESSEN HOOGENWORF/ OUT 72 IAREN STERF/ .. MEY ANNO 1688
10. Deksteen grafkelder zie 11
11. Zerk, afm. 180 x 86 cm; opschr.: GRAFKELDER VAN DEN/ WELEDELE GESTRENGE HEER/ ARIE DE CONINGH IN DESZELFS/ LEVEN AMBACHTSHEER/ VAN MIJNSHEERENLANDT VAN MOERKERKEN/ OVERLEDEN DEN EERSTEN MAART 1784 EN BEGRAVEN DEN 8 DERZELVE MAANDT
12. Zerk, afm. 202 x 102 cm; opschr. : HIER LEYT BEGRAVEN HUYBRECHT/CORNELISSE DE LANGE IN SYN/ LEVEN SCHOUT VAN MIJNSHEE/ RENLANT VAN MOERKERCKEN/ STERFT DEN 2 JANUARY XVI^C/ LXXXI OUT 71 IAREN ENDE/ HIER LEYT BEGRAVEN ANNI GHIEN HEYN/DRICKS HUYS/ VROUWE VAN HUYBRECHT/ CORNELISSE DE LANGE/ SCHOUT VAN MIJNSHEEREN/ LANT VAN MOERKERCKEN/ OUT 65 IAER STERFT DEN/ 8 OCTOBER ANNO 1667
13. Zerk, afm. 200 x 72 cm; opschr.: . . . . LEYT BEGRA/ VEN JACOB ADRIAENSEN MAESDAM OVT 63 . . . drie regels uitgehakte tekst . . . DEN/ 3 IANWARIVS IS/GHESTORVEN IACOB/ ADRIAENSE

SNACHS/TVSSCHEN DRIE EN/ VIE(R) . N ANNO 1667

Hieronder een wapenschild (man), wapen uitgehakt.

14. Zerk afm. 160 x 70 cm; randschr. : HIER LE . . BE/GRAVEN
MARIKEN IORIS D^R. DIE/ HVISVROV (VAN)/ . ERTSZ/ inschr.:
BEESE . . / S(Y) S(TERF)/ DEN 2 . . /WARIVS/ INT IAER/ ONS
HERE/ 1642
15. Zerk, afm. 160 x 71 cm; opschr. : HIER LEYT BEGRA/ VEN WI
LLEM PIE/ TERSE KOSTER/ STERFT DEN 21/ NOVEMBER ANNO/
1646/ HIER LEYT MEDE BEGRAVEN PIETER WI L/ (L)(E)MSE
KOSTER I(S) GHESTORVEN DEN/ 2 FEBERWARI INT/ IAER 1654
16. Zerk, afm. 199,5 x 85 cm; randschr.: HIER LEYT BEGRA/ VEN SY-
MON HUYGENSE SPLINTER/ inschr.: ENDE STERFT/ INT IAER
ONS/ HEEREN DEN/ 24 FEBRVARI/ 1636 HIER LEYT BEGRAVEN/
SEBASTYAENTGEN/ SIMONS SPLINTERS/ DOCHTER ENDE SY/
STERFT DEN 12/ APRIL INT IAER ONS/ HEEREN ANNO 1637
17. Zerk, afm. 196,5 x 70 cm; opschr.: HIER ONDER LEYT/ BEGRAVEN
LEENDERT/ CORNELIS INT VELT/ . . .drie regels uitgehakte tekst ...
HY/ IS GESTORVEN OP DEN/ 26 APRIL INT IAER/ ONSSES HEE-
REN 1673/ OUT SYNDE 83 IAREN
Hieronder een wapenschild (man), wapen uitgehakt.
18. (G/T) Zerk, afm. 202 x 86 cm; randschr. : HIER LEYT BEGRA/ VEN
AERI EN SYMONZ. (N)T VELT OVT ON/ TRENT 47 IAER/ ENDE HY
STERFT OP DEN 12 DECEMBER/ inschr.: INT IAER ONS/ HEREN
1638
Wapen gedeelte van
een molenrad, onderste helft van het wapen uitgesleten (man).
HIER LEYT NOCH/ BEGRAVEN PLEVN/ TIEN TONIS .NDEHUIS-
VROUW VAN/ ARI EN SIMENSE/ INT VELT OVDT/ SINDE85 IA-
REN/ STERFT DEN 27 IV/ NYUS ANNO 1678
19. (G/T) Zerk, afm. 198 x 102 cm; randschr.: Hier leit be/g.aue Pietergie
.....terf int iaer vā XV^C LXXI . / de XVI dach . . . . . Hiertussen een
wapen, drie hoefijzers 2 en 1, helmteken een hoefijzer
20. Zerk, afm. 197 x 70 cm; opschr.: HIER LEYT BEGRA/ VEN/ HERMEN
ARIENSE/ DEN OUDEN . . vier regels uitgehakte tekst . . . . . IS
GESTORVEN/ DEN 25 NOVEMBER/ 1672 OUT 47 IAREN/ EN SYN
SOON ARIEN/ HERMENSE DEN OUD/EN GESTORVEN
1667
Hierbo-
ven een wapenschild (man), wapen uitgehakt.

21. Zerk afm. 202 x 143,5 cm; opschr.: SEPULTUREN/VAN SEBASTIAEN ADRIAENSE MAESKANT/ ... . anderhalve regel uitgehakte tekst . . . STERFT DEN XVI I I/OCTOBER XVI^C LXVI OUT XCI IAEREN/ . N SYN HUYSVROUW AELTIEN OTTHEN/ ZAL^RSTERFT DEN XVII MEY XVI^C/ LVIII/ OUT LXXI IAEREN Hierboven een wapenschild (man), wapen uitgehakt
22. Zerk, afm. 168,5 x 86,5 cm; randschr : SOO CORT S V TYT/ EN DIE BIT.... DOOT IS HEM NAECKENDE/ OOCK SEER SUBY(T)/ (SO)O HAES(T) (EE)N MENSCH TLEU(E)N/ inschr. : HIER LEYT BEGRAUEN NEESIEN IANS/ DR WYLEN HUYS/ (VR)OUWE VAN SI/(M)ON HUYGENSZ/SPLINTER/ STERF DEN VI EN/ NOUEMBER ANNO 1633
23. Zerk, afm. 168 x 81 cm; opschr.: HIER LEYT BEGRAVEN/ARIANTGEN CORNE/ LIS BESEMER HUYS(V)ROU/ VAN CORNELIS PIETERSE/ THOEN OUT 67 IAER/ STERFT DEN 13 NOUEMBER ANNO 1663 ENDE SYN VROU KLARA/ IANS RAVE OUT 44 IAER/ STERFT DEN 3 JANUARY/ ANNO 1689
24. Zerk, afm. 165,5 x 70,5 cm; randschr. : HIER LEYT BE/ GR(A)VEN AELBERTGEN SEBASTIAEN/ AELBERTS Z HOO/GERVEST DR WYLEN HVISVROVWE/ inschr.: VAN SYMON HVIIGENSZ/ SPLINTER SY/ STERF DEN 17/^{EN} APRI LIS (1)626
25. Zerk, afm. 168,5 x 70 cm; opschr.: HIER LEYT BEGRAVEN MARIKEN/PLEUNEN HVIS/ (R)OV VAN BEN/ IA(N)S STERF 2(5) SEP^R/ OUT 64 JARE/ 1651 Hieronder een wapenschild (man), wapen uitgehakt
26. Zerk, afm. 123 x 68 cm; opschr.: (H)IER LEY. BEGRAVEN/ YSEBRANT WOUTERSEN/ (K)RAMER STERFT IONCK/MAN OUT 55 I(A) REN/ STERFT DEN 1 . APRIL/ 1658 (G/T)
27. Zerkje, afm. 36,5 x 40 cm; opschr. : HIER LEIT BEGRAVEN/ AERIANKEN/ IACOPS D SY/ STERF DEN XX/ FEBREWARY/ . 604
28. Zerk, afm. 83.5 x 42 cm; opschr. : HIER LEYT BE/GRAVEN MAR./ KEN WYKEN/ TOOREN D^R VAN AESAIAS/ WIJKENTOOR^{EN}/ Z STERF DEN/ 7 NOVEMBER 1628 BLBGSAWTP/PKDSSOD 17/ SG 1642
29. Zerk, afm. 200 x 87 cm; opschr. : HIER LEYT BEGRAVEN DE HEER/ CHRISTIAEN MAESKANT IN/ SYN LEVEN GEWEEST HEB/ BENDE

SECRETARIS VAN MIJN/SHEERENLANT VAN MOER/ KERCKEN
ENDE GOODT/SCHALCKOORT MITSGADERS/ PENNINGMEES-
TER VAN HET/ WESTMAESSE-NIEUWELANT/ ETC. OUT SYNDE
46 IAREN/ENDE STERFF OP DEN 24EN/ MAYUS ANNO 1676
Hierboven een wapenschild (man), wapen uitgehakt

30. Zerk, afm 203 x 101 cm; opschr. HIER LEIT BEGRAVEN/ ANTHONIS
SYMONS/STOUGHENS. WECH/ OUT 56 IAREN STERF/OPTEN
18^{EN} IVLIVS/ 1648
HIER LEIT BEGRAVEN/ MARIGEN BASTIAEN/ NEN DE HUYS-
VROUWE/ VAN ANTHONIS SYMONS OUT 37 IAREN/ STERF DEN
27 DECEMBER INT IAER ONS HEE/REN 1648
31. Zerk, afm. 218 x 115 cm; randschr.: HIER LEYT BEGRAVEN D^S
WINANDUS CANZIVS/ . . . de overige twee regels randschrift zijn uit-
gesleten . . ., inschr. ' IAER SINES OV/ DERDOMS 70 SI/NES
DIENSTES 40/DEN 7 APRIL 1659 Hier-
onder een wapenschild (man), wapen uitgehakt. (Bl. nr. 20).
32. Zerk, afm. 197 x 69,5 cm; opschr.: HIER LEIT BEGRAVEN/ ADERYAN
DIRCKSEN/ KRVITHOF STERFT DE. / 6 AVGVSTY ANNO 164. HIER
LEIT BEGRAVEN/LINTIEN CORNELIS DE/ HVISVROV VAN ADRIAE.
/ DIRCKSEN KRVITHOF/ SI STERFT DEN 9 FEBRV/WARVS ANNO
1658/ HIER LEYT BEGRAVEN/ DIRCKSEN TEVN/NISEN KRVITHOF/
STERFT DEN 1 IUNIUS 1670
33. Zerk, afm. 201 x 72 cm; opschr. : HIER LEYT BEGRAVEN/ MARITGE
IMANTS D/EERST WEDWE WYLEN/ CORNELIS CORNE/ LIS ION-
GENBOER/ ENDE DAER NAER/ HVYSVROVWE VAN/ IACOB ADRI-
AENSE/ MAE^SDAM H. EMR.. T/ ...MIJNSH. (R). N/LAN. V. N M..R/
.ER(c) .EN ...../ ..... IS GHE/STORVEN DEN 13 OCTOBER
34. Zerk, afm. 200 x 72, 5 cm; opschr.: HIER LEYT BEGRAVEN/ YS-
BRANT CORNELISSE/SNEEP IN SYN LEVEN/HOOCH-HEEMRAET
VANT/ OOSTZOMERLANT ENDE/ OUDERLYNCK VAN MYNS/
HEERENLANT VAN MOERKERCKEN OUT 73 IAREN/ STERFT DEN
22 FEBRU/ARY ANNO 1679 ENDE/ SYNE HYUSUROUWE/ WIL-
LEMTIE ANDRIES/ OUT 64 IAREN STERFT/ DEN 12 IANUARY/
ANNO 1680
Hierboven een wapenschild (man), waarin, hoewel uitgehakt, toch nog
duidelijk een molenrad zichtbaar is.
35. (G/T) Zerk, afm. 166 x 84 cm; randschr. : HIER LEYT BEGRAVEN
HAESGEN DIR(C). AERIENS Z/ FONCKERTS D^R/ WYLEN HVYSV^{RE}
VAN SIMON/ inschr.: HVIGENS Z SPLINTER .../ ...../ .... SY

STERF/ OPTEN LESTE^N DECEMBER/ 1620

Hieronder een wapenschild (vrouw), waarschijnlijk een molenrad, afgesleten.

36. GRAFTOMBE VAN DE VROUWE VAN LOON Op een tombe ligt een zwart marmeren vrouwenbeeld. In de rand van de tombe leest men: Sepulture van Vrouwe Elijsbette vā Loen weduwe vā mh Vrancke vā Praet, ridder heere vā Moerkercke, schiltknape raet ende camer ôs Ghenadich Here en die overleet deser werelt int Jaer ôs Heere als met screef MV c en XIII de XVIIIe dach vā April (Volgens de afbeelding bij mr van der Lely, was onderaan het alliantiewapen: Van Praet en Van Loon, twee beurtelings gekanteelde dwarsbalken. In tegenstelling tot de bestaande opvatting, dat in de kist (gevonden bij de restauratie) het gebeente van Elysabeth van Loon, weduwe van Vranck van Praet van Moerkercken, zou rusten, blijkt dat in dezelfde kelder begraven werd Vrouw Ermgardt Bommels Berch genaamd van Honsteijn weduwe van

Jonker Goiswijn van Raesvelt, Vrouwe van Moerkercken overleden 28 augustus 1595. Meerdere lijken werden in deze kelder bijgezet, de beide laatsten waren de Ambachtsheren Arij de Coningh in 1784 en Assendelft de Coningh in 1848.

37. Zerk, afm. 201 ,5 x 101 cm; randschr. : HIER LEIT BEGRAVEN/ KAREL CORNELIS SPLINTERZ../ LEVEN (KER)CK/ M ..... HY STERF OPTEN/ inschr.: XIII^{EN} IVLII INT/ IAER 1602/ ENDE NEELKEN/IASPER ADRI&S Z DR SYNRE HVIS/VROUWE SY/ STERF OPTEN/ LAETSTEN IVNII/ ANNO VOORSZ Hieronder twee uitgehakte wapens.
38. Zerk, afm. 201,5 x 101 cm; randschr. : HIER LEYT BEGRAVEN FYCKEN WOVERTS DR HVYS/VROUW VAN DI/RCK HERMENS VAN DYCK MET 5/ inschr. : KINDEREN SY/ STERF DEN 5 IV/ NI 1646 ovt

41/ IAREN - HIER LEYT BEGRAVEN DIRCK HER/ MENS VAN
DIJCK/ .. . drie regels uitgehakte tekst. . . / 32 IAEREN HY/ STERF
OPTEN 28/ MAERT 1649

Hieronder een afgesleten wapen.

39. Zerk, afm. 196 x 70,5 cm; opschr.: HIER LEYT BEGRAVE/ CORNELIS IANSE/ SNEEP OVDT 82 IAER/ HY STERFT OP DEN/ 8 APRIL 1657. ENDE LEYT NOCH BEGRAVEN CORNELIS IANSE SNEEP IN SYN LE/VEN HEEMRAEDT VAN MIJNSHEERENLANDT VAN MOERKERCKEN OUDT/ SYNDE SESENDARTIGH IAREN STERF/ OP DEN 29 MEY INT/ ANNO 1695

Midden in de laatste vier regels bevindt zich een ovaal met daarin een wapenschild (man), hangende aan twee koorden door een ring, waarop nog een molenrad te zien is, wapen half uitgehakt.

40. Zerk, afm. 97 x 56 cm; randschr. : HIER LEIT BEGR(A)V(E) N MA RIKE(N) CORNELIS/D DE HVIS/VROV (VA)N CORNELIS/ inschr.: PIETERS Z/NIEVWEN/BOER SI ST/ERF DEN VIII AVGVSTVS/ 160Z/ ENDE COR/NELIS PIETER/Z NIVEWEN/BOER HY STE/RFT DEN 25/ NOVEMBER/ 1640.

Midden in de zerk bevindt zich in de zesde en zevende regel een uitgehakt wapenschild.

41. Zerk, afm. 171,5 x 85 cm; randschr.: HIER LEYT BEGRAVEN NELIKEN DAMMES D^R VAN WEST/ ISELMONDE IN/ HAER LEVEN DE HVYSVROUWE/ inschr.: VAN W VAN SYL/ 1)... anderhalve regel uitgehakte tekst. STERFT/ OVT ONTRENT / 30 IAREN OP/TEN OCTOBER^R / ANNO 1647.

Hieronder een uitgehakt wapenschild (vrouw).

42. Zerk, afm. 168,5 x 84 cm ; randschr. : H I E R LEYT BEGRAVEN ANDRIES IACOPSE HOOGEN /WORF STERFT/ DEN 1/ SEPTEMBER INT IAER/ inschr. : ONS HEEREN/ 1657
HIER LEYT BEGRA/VEN AEFIE/ CORNELIS/ HUYSVROUW/ VAN ANDRIES/ IACOBZEN/HOOGENWORF/ STERFT DEN 13/ JANUARY 1670/ HIER LEYT BEGRA/VEN NEELTIEN/ ANDRIES HOOGEN/WORF STERFT/ VRIJSTER OUT 78 IAER DEN 17 OC/TOBER ANNO 1697

43. Zerk, afm 135,5 x 70 cm; opschr.: HIER LEYT BE/GRAVEN AEL/ BERT- IORISZ SMIT/ . . . twee regels uitgehakte tekst.../HY STERF DEN 18^{EN}/ MEY 1597 ENDE/ ANNEKEN AELBERTS/ DR WYLEN HVYS/VROUWE VAN LE/NERT SEBASTIAENS/Z COICK SY STERF/ DEN 7^{EN} IVLY/ 1619

Hieronder twee naast elkaar geplaatste wapenschilden: 1 (man) een

symbolische smidshamer (rest uitgehakt) : II (vrouw) uitgehakt.

44. (G/T) Zerk, afm. 69 x 38,5 cm; randschr.: HIER LEYT BE/GRAVEN AERT IAC Z ZA HIJ/STERF INT IAER/ OS HEERE 1591 OP DEN XIII/inschr.: STEN MEIJ/STILO NOVO/ GODT HEB DIE ZIEL
45. Zerk, afm. 64,5 x 68 cm; opschr.: DEN INGANCK VANT/ GRAFT VAN WILLEM/ BEYER
46. Zerk, afm. 174.5 x 78 cm; randschr.: HIER LEIT BE/GRAVEN HVYCH CORNELIS SPLIN/TER TER SOON/... anderhalve regel uitgehakte tekst.../ inschr.: DIE OVER/LEEDT DESE^R/ WERELT INT IAER/ ONS HEEREN/ M VI^C ENDE/THIEN DEN/VI^{EN} DACH/ VAN MEY/STILO NOVO
Hieronder een uitgehakt wapenschild (man), met daarboven een helm met als helmteken twee lichtgebogen, rechtopstaande horens.
47. Zerk, afm. 168 x 82 cm; opschr. : HIER LEYT BEGRAVEN IAN/OR- NELISSEN SNEEP/ IN SYN LEVEN OUTHEEMRAET/ ENDE OUDERLINGH IN/MYNSHEERENLANDT VAN/ MOERKERCKEN OUT SYNDE/ 73 IAREN STERFT OP DEN 20/FEBRUARY IN HET IAER/ ANNO 1687 ENDE SYNE/ HUYSVROUW TRUYCIEN/ ANDRIES OUT SYNDE 63 IAREN STERFT OP DEN 25/ APRIL ANNO 1681
Hierboven twee wapenschilden: 1 (links) een molenrad met daaronder 3 vissen (onder elkaar); 2 (rechts een (appel-) boom.
48. Zerk, afm. 102,5 x 57 cm; randschr.: ..ER LEIT BEGRAVEN/ ADRI- AEN THONISSOON VAN DRIELL/ IN SYN ..VEN/ ... één regel uitge- hakte tekst. ./ inschr.: OVERLEET DEN/ XXIX NOVEMBER/ ANNO XV^C XCVIJ/BID. VOOR DE SIEL
Hieronder een uitgehakt wapen
49. Zerkje, afm. 39 x 39 cm; opschr.: HIER LEIT/ BEGRAVEN/ GHYS- BERT/IACOPSZ H./STERF DEN/ IANVWA/RIS 1604
50. (G/T) Zerk, afm. 111 x 57,5 cm; randschr.: HIER LEIT BE/GRAVEN MARIKEN AERIENS/ D DIE HVIS/ VROV VAN GISBERT PIE- TERSZ/ inschr.' MEEVWEN/HIL SI/ STERF DEN/ 8 AVGVSTI 160Z
51. (G/T); Bl. nr 4) Zerk, afm. 195 x 93 cm; randschr : (H)IER.... . BE- GRAV(E)N IAN HEINDRIX Z VANDER/ E(S) .....BOREN/VAN WAELWYC(K) ...../inschr : ...drie en een halve regel uitgehakte tekst...HY STERF/ IN IAER ONS/ HE.REN1608/ DE(N) ..IX DACH

VAN (A)PRIL/STILO NOVO

Hieronder een wapenschild (man), waarin, ofschoon half uitgehakt, nog een molenrad te onderscheiden is.

52. Zerk, afm. 158,5 x 172.5 cm; opschr. : HIER LEYT BEGRAVEN Willem BEYER/ STORF/ DEN 3 IULY 1667 ELIZABET/ VANDER FYT STORF DEN 8 AUGUSTY/ midden onder deze regel 1652 Bovenaan deze fraai gebeeldhouwde zerk is een helm uitgehouwen; helmteken: een hamer (gekroond) met aan weerszijden resp. links een half omgewende vlucht en rechts een vlucht. Het geheel wordt overkoepeld door (in het midden) een kinderkopje, waarvan naar beide zijden de in de linker- en rechterhoek opgehangen dekkleden uitgaan. Onder de helm bevinden zich wapens van Willem Beyer (links) en zijn echtgenote (rechts), beiden uitgehakt. Aan weerszijden twee kinderfiguurtjes met elk een toorts in de hand. Hieronder een sierlijk naambordje met twee verslingerde monogrammen. Het geheel beslaat tweederde deel van de zerk, in het overige deel is het grafschrift uitgehouwen, daaronder een lint met de spreuk: WEL DOEN
53. Zerk, afm. 147 x 86 cm; randschr. : (Latijnse letters) HIER LEYT..GRAVEN/ CORNELIA CORN IACOP ...N D WYLE(N) ...één regel onleesbare tekst .../ SPLINTER .....ERF ... Inschr.: onleesbaar
54. Zerk, afm. 78,5 x 42 cm; opschr.: HIER L(E)IT BE/GRAVEN IAEPKEN CORNELIS/ DOCHTER DIE6 HVISVROV VAN KLE/ inschr.: MENT/ IAN Z/ SI STERF/ IN DEN/ MAENT VAN AVGSTO/ 1597 Hieronder een wapenschild met een drie-armige kandelaar

Onder de toren

55. (G/T) Zerk, afm. 149 x 72 cm; opschr. :..... . . YT BEG(R).V../ GEERTIEN DIRCKE/ GOVT SY STERF DE/ 6 APRIL ANNO 1647/ DE HVYSVROVWE/ VAN ..... A(R).(E)^{NSE}
56. (G/T) Zerk, afm. 100 x 78 cm; opschr. : HIER LEGGEN BE/GRAVEN GYSBERT/ARIENS BEYERSZ/ KINDEREN NAMELICK/ MARGRITA SY STERF/ DEN XXIX IANVARI/ ENDE ARIE DEN/ 7 FEBRUARI ENDE/ .... INA DE XVIII/ ..BRVARI ANNO/ . 615 tussen.6 en 15 een wapenschild (man), drie staande kruisjes II en I